

8.Ders
Düşünce, Rasyonalite ve İnanç
24.00: Felsefenin Problemleri
Prof. Sally Haslanger
Ekim 3, 2005

Stereotipler ve Stereotipleme

I. Sorular ve Özetleme

- Hangi şartlar altında, bir inanç *makûldur*, akla-düşünceye uygundur?
- Hangi şartlar altında bir inanç *makûl değildir*?

Örnekler :

- Tanrı'ya inanç makûl mudur?
- Stereotiplere inanç makûl mudur? (akla-düşünceye uygun mudur?)
- Irkçı yakıştırmalara inanç [R ırkından olan insanlar aşağıdır] makûl mudur?
- Bilimsel teoriye inanç makûl mudur? (Akla düşünceye uygun mudur?)

İnancın, *pratik* veya *epistemik* halde (veya ikisi birlikte) ele alınabileceğini gördük.

- Epistemik bir konu olarak kabul ettiğimizde, *bilgi* için normlar ile, inancın doğru ya da yanlışlığına ilişkin kanıtlar, incele alanımıza girer.
- Pratik bir konu olarak ele alırsak, eylem için normlar ile, ahlaksal ve/veya inanmanın *pragmatik tesirleri*, konu ile ilgili hale gelir.

Genel olarak bir *p* inancının makûl mu olduğunu incelerken, konu, gerçekten *bir birey* için *p* ye inanmanın makûl olup olmadığıdır. Bu yaklaşım, benim için, (kendi kanıtlarıma dayalı olarak), şeylere inanmayı makûl kılabilir, sizin için ise, olmayabilir. Buraya kadar olan konuşmamızda, 'makûl' (akla-düşünmeye dayalı) inanç için üç ayrı kriter gördük:

Pratik Rasyonalite Prensibi :

Bu prensibe göre, Pratik bakımdan yapılması rasyonel olan, beklenen değeri en yüksek olan şeyi yapmaktır; beklenen değer (x), böylece = (ağırlıkları kendi ihtimallerine göre hesaplanmış) muhtelif mümkün sonuçların değerlerinin toplamına yükselerek, bu değere eşit olacaktır.

- 1) S'nin *p*' ye inanması, eğer S'nin tuttuğu inanç pratik olarak rasyonel ise, (yani, beklenen en yüksek değerde, yararlılıkta ise) rasyoneldir.

Kanıtalcılık (Clifford) :

"Yetersiz kanıt üzerine inanmak, her zaman, her yerde ve herkes için, yanlıştır."
diyor. (s.101) Örnekler: gemi-sahibi, azınlık dinî grup

- 2) S'nin *p*'ye inanması, eğer ve sadece S'nin *p*'yi kuvvetli kanıtla desteklemesi durumunda makûldür, yani akılcıdır, rasyoneldir.

Pragmatizm (James): “tabiatı itibariyle entellektüel nedenlere göre karar verilmeyen bir gerçek seçenек söz konusu olduğu zaman, duygusal tabiatımız, seçenekler arasından bir tanesi üzerinde, kurallara uygun olarak, karar verebilir, ve vermelidir.” (105).

Pragmatizm (tekrarlanıyor): *Neye inanma konusunda gerçek bir seçimle karşı karşıya kalındığında, kanıt konuyu karara bağlamıyorsa, nasıl istersek (duygusal olarak da mı?) öyle karar vermede, hürüz’dür.*

Örnekler: James, Tanrıya inanç; bir kimsenin bir harekette bulunma kapasitesi; hendeği atlamak; sevdiğinizin, sizin sevginize karşılık vereceği inancı; gibi örnekleri veriyor. Özellikle, kendi kendine-yerine gelen/gerçekleşen inançlara ilgi duyuyor: “Ona göre, bir gerçeğe inanç, gerçeği yaratmada yardım edebildiğinde, inancın kanıtın önünde koştununun söylenmesi, anlamsız bir mantıktır [yanlıştır].”

Peki, ya elde yetersiz kanıt olmasına karşın, iyi sonuçları olan diğer inançlara ne demeli? Bir insanın, Tanrı’nın arzusunu yerine getirdiği inancı; ilaçların hastalığı tedavi edeceği inancı, gibi?

3) S’nin p’ye inanması, *eğer ve yalnız*, kanıtın mümkün olduğu halde, S, p’yi kanıt ile destekleyebiliyor ise, makûldür; akılcıdır. YA DA, delillerin/kanıtın mümkün olmadığı bir durumda, inanç için bir seçim yapılacak ise, ve sonra, S p’ye inanmayı [isteyerek, olacağına inandığı iyi neticelerinden ötürü, kuvvetli bir duygu, şüphe, merak etmekten dolayı] seçmiş ise, makûldür, rasyoneldir.

Sorular :

- Delil/kanıt bulmak için ne kadar ısrar etmeli, ne kadar gayret sarf etmeliyiz?
- Eğer kanıt, prensip olarak mümkün, fakat (p’ye inanıp inanmamaya karar vermem gerektiği sırada) henüz mümkün değil ise, p’ye inanmam hâlâ rasyonel midir?
- Kanıtsız p’ye inanmam, sadece, bu hareketimin iyi sonuçlar vereceğine de inanmam halinde mi, makûldür? Ya, p’ye inanmam, gerçekte, iyi sonuçlar vermez ise? P’ye inanmış olmam (bu iyi olmayan sonucuna rağmen de) makûl mu idi?
- Kendi kendine-gerçekleşen inançlar, daima makûl, daima rasyonel midirler? (Bu) inançlar, daima iyi midirler?

Şu durumu düşünün :

G grubu üyeleri, mütecaviz, veya az akıllı, ya da, aşağı seviyede insanlar. Bu çeşit inançlar da, bir ölçüde kendi kendine-gerçekleşiyor, yani, bunların yaptıklarına, bu tip iddialarına olan inançlarının, bu çeşit “vakiayı yarattığı, buna yardım ettiği”, söylenebilir mi?

II. Stereotipler : Ne çeşit şeylerdir ? Yanlış tarafları nelerdir?

A. Ne çeşit şeyler ?

“Bir grubun niteliği üzerinde, yanlış veya yanıltıcı bir yakıştırma olup, benim seyenlerince, aksine kanıtlara rağmen, katı ve ısrarla savunulan benzetmelerdir. Bir grubu veya kişiyi, (burda, grubun bir üyesini) “stereotipleme”, böyle bir grubun oluşturduğu cemiyette/dernekte, bilinçli belirli bir yatırıma sahip olmaktır; bu bilinçli yatırımın, gerçek bir inanca dönüşmesi gerekmez. Ama, böyle bir cemiyetin, bir kimsenin kendi cemiyeti gibi, toplumun belli sosyal kesiminde, çok yaygın olduğunun tanınmasından da öte bir yeri olduğunun bilinmesi gerekir.” (Blum 288)

B. Nereden geliyorlar?

- “Stereotip”in birey psikolojisi üzerindeki ‘kontrast rolü’, (stereotiplerin) kültürel rolü ile karşı karşıya gelmesidir.
- Stereotipler, bir kimsenin bireysel deneyimlerinden, bunların aşırı genelleştirilmelerinden meydana gelmez, “stereotip”in mevcudiyeti, daha ziyade, stereotipçinin söz konusu grubu algılayış tarzını şekillendirir. (255).
- İdeoloji nedir? Stereotipler, ideolojik midirler?

C. Stereotiplerin yanlış tarafları nedir?

i. *Epistemik yanlış*

- (özünden) Yanlış veya yanıltıcıdır (256)
- Katı bir şekilde benimsenirler.
Ama, stereotipler, bir “gerçek payı” da içermezler mi? Bazı stereotipler ampirik olarak da destekli değiller midir?

ii. *Ahlaki yanlış*

“Stereotipler, insanların başkalarına ahlaksal açıdan, bir çeşit kusurlu bakış şeklidir. Kültürel stereotipler geniş çapta paylaşılan, ama kusurlu bir bakış içerir, ve bu nedenle, stereotip gruplara, bireyi stereotiplemenin ötesine geçen bir zarar verebilir.” (271).

G Grubu hakkında/ bu grup için stereotip taşıyanlar (bakımından):

- G grubu üyeleri, bireyler olarak görünmezler, (ancak, bireysel istisnalar olabilir) birey olmak yerine, grubun stereotipik niteliklerini kendilerinde üstlenirler.
- Grubun çeşitli alt-grupları, görünmez. Herkes, farklılıkları kaldırılmış, aynı grupta bir araya getirilmiştir.
- G ile diğer gruplar arasındaki fark, (örneğin, hükmeden grup) aşırı mübalâğa edilmiştir. Bu, hâkim grup ile, (aynı zamanda “ötekileşme” olarak bilinen) bir ahlaksal/moral uzaklık anlayışı doğurur, böyle bir anlayış yaratır.

- Stereotiplemenin yanlış tarafları, bir kimsenin stereotip ile, ve içeriği ile, ne “yaptığı”na bağlıdır.
- Stereotipler, dar anlamda, kesin bir dille konuşmak gerekirse, inanılmayabilirler, (hatta) onlara dayalı ve onları içeren genelleştirmeler, inkâr dahi edilebilirler, ancak, buna rağmen, belli bir “zihni yatırım” taşır, bu unsuru, içerirler.
- Kültürümüz içinde yerleşmiş, büyük ve yaygın derneklerden ahlaksal açıdan biz sorumlu olmayabiliriz, ama, “bireysel inançlar”dan ve stereotip “ifade eden” hareketlerden ve bunlara dayalı eylemlerden, sorumlu muyuz? (269) (“Bir kimsenin, herhangi toplum davranışı içinde ve angaje olması, veya bir stereotip’e dikkatleri çeken, bilinçli akılcı cevaplar vermesi (ancak bu stereotipleri reddetmemesi halinde) “stereotip ifadede” bulunduğunu söyleyebiliriz. (269)
- Belli stereotipler, içerikleri yüzünden, diğerlerinden daha kötüdür, örneğin, daha büyük tepki veya, husumet doğuran ve bunu haklı kılanlar mı?
- Bazı stereotipler, tarihî geçmişlerinden ve buna dayalı olumsuz etkilerinden dolayı kötüdür, yoksa, bireyin bu ilişkiyi muhafaza ederken aklında ne düşündüğünden ötürü değil.
- Bir grubu özü *itibariyle* (bir vasıta olarak) stereotiplemek, (çok kere, stereotip ile haksız muamele arasında direkt, doğrudan bir sebebiyet bağının izini bulmanın güç olmasına rağmen), yanlıştır; stereotiplerin mevcudiyeti, stereotiplenmiş grubun üyelerine zarar verir, örneğin, “stereotip tehdit fenomeni” ile.

Soru : Pragmatizm, stereotiplemeye karşı, yeterli güvenceler sağlar mı/verir mi? Grupları stereotiplemeye, makûl bularak, izin verecek midir?